

KOMUNIKATYWNOŚĆ (ZROZUMIAŁOŚĆ) TEKSTÓW

Na odbiór podręcznika przez uczniów, chętnie lub niechętnie korzystanie z niego, duży wpływ ma komunikatywność (zrozumiałość) tekstów. Teksty zbyt trudne skutecznie odstręczają młodych odbiorców od podręcznika, zbyt łatwe zaś nie wzbudzają ich zainteresowania, nie przyczyniają się też do rozwoju umiejętności językowych oraz intelektualnych. Od idealnie komunikatywnego tekstu wymaga się, by był w pełni zrozumiały (**powszechność rozumienia**) w sposób adekwatny do zamiaru autora (**adekwatność rozumienia**) i bez większego wysiłku odbiorcy (**łatwość rozumienia**)¹. Powszechność, adekwatność i łatwość rozumienia tekstu zależy przede wszystkim od doboru środków językowych: leksykalnych i składniowych. W warstwie leksykalnej na czytelność tekstu wpływa liczba i jakość rzeczowników abstrakcyjnych, terminów fachowych, wyrazów cytatów, słów słabo przyswojonych i rzadko występujących we współczesnej polszczyźnie (wyrazów i wyrażeń archaicznych oraz należących do rejestru książkowego), nagromadzenie ciągów form wyrazowych zamiast pojedynczych wyrazów, a także stosowanie skrótów i skrótowców. Z kolei w składni na czytelność mają wpływ: długość zdań, stosunek ilościowy form rzeczowników do form czasowników, liczba zdań w stronie biernej, zdań z negacją, konstrukcji bezosobowych, imiesłowowych równoważników zdań, wskaźników spójności tekstu takich, jak: zaimki anaforyczne, spójniki, wyrażenia metatekstowe; szyk wyrazów w zdaniu.

Warto nadmienić, że systematyczne badania nad zrozumiałością tekstów zostały podjęte w latach 20. XX wieku w Stanach Zjednoczonych właśnie ze względu na potrzebę dostosowania podręczników do kompetencji uczniów².

¹ S. WRONKOWSKA, M. ZIELIŃSKI: *Problemy i zasady redagowania aktów prawnych*. Warszawa 1993, s. 139.

² Psycholog amerykański Edward Lee Thorndike opracował listę frekwencyjną złożoną z dziesięciu tysięcy wyrazów. Mieli z niej korzystać między innymi nauczyciele, by móc oceniać dostosowanie języka tekstów podręcznikowych do umiejętności dzieci i młodzieży z różnych etapów edukacyjnych. Wówczas też w krajach anglojęzycznych konstruowano empiryczne wzory (formuły analityczne) pozwalające określić zrozumiałość tekstów. Brano przy tym pod uwagę różne ich statystyczne cechy, m.in. słownictwo utrudniające zrozumienie tekstu. Rozwój badań nastąpił w kolejnych dziesięcioleciach XX wieku (lata 30.–40.), kiedy to poszukiwano formuł uwzględniających różne wskaźniki stylistyczno-statystyczne tekstu. Szczegółowo formuły te oraz inne techniki mierzenia zrozumiałości tekstu, a także historia

Problem ten dostrzegano również w Polsce (w okresie międzywojennym i w latach późniejszych) – badacze rozwoju języka dzieci i młodzieży zwracali uwagę na język adresowanych do uczniów tekstów³. Większe badawcze zainteresowanie problemem komunikatywności podręczników przypada w naszym kraju dopiero na lata 90. XX wieku. Już jednak znacznie wcześniej badano zrozumiałość tekstów prasowych, stosując wypracowane narzędzie pomiaru – wzór Walerego Pisarka⁴, a w związku z badaniami frekwencyjnymi pojawiały się także próby mierzenia zrozumiałości tekstów naukowych, administracyjno-prawnych, urzędowych⁵.

Pierwsze artykuły omawiające wyniki badań komunikatywności (czytelności) polskich podręczników szkolnych ukazały się pod koniec XX wieku⁶. W badaniach korzystano ze wzoru Carla-Hugona Björnssona w publikacji Bengta Sigurda pt. „Struktura języka. Zagadnienia i metody językoznawstwa współczesnego”⁷. Wzór

badań nad komunikatywnością zostały omówione w publikacji: *Jasnopis, czyli mierzenie zrozumiałości polskich tekstów użytkowych*. Red. W. GRUSZCZYŃSKI, M. OGRODNICZUK. Warszawa 2015, s. 1–177.

³ Między innymi w leksyce tekstów podręcznikowych upatrywano istotny determinant rozwoju językowego uczniów. Por. E. POLAŃSKI: *Słownictwo uczniów. Problemy, badania, wnioski*. Warszawa 1982; M. ZARĘBINA: *Rola szkoły w rozwoju języka (słownika) młodzieży*. W: *Socjolingwistyka 1. Polityka językowa*. Pod red. W. LUBASIA. Katowice 1977, s. 98–107.

⁴ W latach 60. Włodzimierz Szewczuk badał wpływ składni na zrozumiałość tekstów. Z kolei Walery Pisarek analizował artykuły prasowe (długość zdań, słownictwo abstrakcyjne, liczbę słów obcych). Prace Walerego Pisarka, dla którego inspiracją były metody stosowane w krajach anglojęzycznych, miały dla polskich badań zrozumiałości tekstów pierwszorzędne znaczenie nie tylko dlatego, że autor wykazał możliwość zaadaptowania tych metod do innych języków słowiańskich, ale również dlatego, że zaproponowany przez niego wzór służył przez wiele lat prasoznawcom i adeptom dziennikarstwa do badań (także porównawczych) stopnia trudności tekstów w polskich czasopismach. Wzór Pisarka uwzględniał procent występujących w tekście wyrazów trudnych (czterosylabowych lub dłuższych) w formie hasłowej oraz średnią długość zdania mierzoną liczbą użytych wyrazów. Por. *Jasnopis, czyli mierzenie zrozumiałości...*, s. 28–31; O. MATYJASZCZYK-ŁOBODA: *Prosty język jako narzędzie do adaptacji tekstów na potrzeby nauczania języka polskiego jako obcego – przegląd badań*. „Oblicza Komunikacji” 2019, nr 11, s. 191; por. też: W. PISAREK: *Jak mierzyć zrozumiałość tekstu*. W: IDEM: *O mediach i języku*. Kraków 2007, s. 245–262; IDEM: *Frekwencja wyrazów w prasie: wiadomości, komentarze, reportaże*. Kraków 1972; IDEM: *Retoryka dziennikarska*. Kraków 1970; IDEM: *Jak mierzyć zrozumiałość tekstu*. „Zeszyty Prasoznawcze” 1969, nr 4, s. 35–48; IDEM: *Recepty na zrozumiałość wypowiedzi*. „Zeszyty Prasoznawcze” 1966, nr 2/3, s. 44–53.

⁵ *Jasnopis, czyli mierzenie zrozumiałości...*, s. 32–35.

⁶ K. GĄSIÓREK: *Czytelność podręczników szkolnych w związku z rozwojem słownictwa uczniów*. W: *Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego*. T. 10. Red. L. GIŁOWA i E. POLAŃSKI. Katowice 1990, s. 125–145; EADEM: *Komunikatywność (czytelność) podręczników literatury a język uczniów w szkole średniej*. W: *Podręczniki literatury w szkole średniej. Wczoraj – dziś – jutro*. Praca zbiorowa pod red. B. CHRZĄSTOWSKIEJ. Poznań 1991, s. 133–145; S. GAJDA, A. SŁODZIŃSKA: *Struktura językowa podręcznika*. W: *Podręczniki literatury w szkole średniej...*, s. 117–135.

⁷ Carl-Hugo Björnsson opracował wzór pozwalający zmierzyć trudność tekstów, wykorzystał go do mierzenia komunikatywności tekstów zamieszczanych w szwedzkich podręcznikach szkolnych. B. SIGURD: *Struktura języka. Zagadnienia i metody językoznawstwa współczesnego*. Warszawa 1975.

ten, przystosowany do polszczyzny przez Marię Zarębinę⁸, służył do obliczania wskaźnika (indeksu) czytelności tekstu na podstawie ukształtowania składniowego (przeciętnej długości zdania) i doboru środków leksykalnych (nasylenia tekstu wyrazami dłuższymi ponad przeciętność)⁹. W celach porównawczych obliczano też indeksy wybranych losowo wypracowań uczniowskich.

Przeprowadzone pod koniec XX wieku i na początku wieku XXI badania¹⁰ wykazały, że w analizowanych podręcznikach przeznaczonych do użytku szkolnego indeks czytelności ustalony dla poszczególnych etapów edukacyjnych zbliżał się do skali Sigurda lub ją przekraczał o kilka jednostek¹¹. Wprawdzie wskaźnik komunikatywności powinien być zawsze wyższy od porównywalnej skali, ale w rozsądnych granicach. Tymczasem wśród analizowanych podręczników do liceum były takie, w których wskaźnik ten wykazywał znaczne zawyżenie (od 5 do 10 jednostek) albo przekraczał 50 jednostek (zbliżał się nawet do 70). Teksty takich podręczników mogły więc być zrozumiałe dla wykształconych specjalistów, lecz w ogóle były nieczytelne dla uczniów. Niekomunikatywne podręczniki nie spełniały podstawowych funkcji dydaktycznych. Z kolei badania czytelności podręczników

⁸ Maria Zarębina dostosowała wzór Björnssona do cech polszczyzny – zmieniła kryteria definiowania wyrazu długiego. Björnsson przyjmował, że jest to wyraz dłuższy niż sześcioliterowy, u Zarębiny był to wyraz dłuższy niż ośmioliterowy. M. ZARĘBINA: *Rola szkoły w rozwoju języka...*, s. 98–107; por. też: O. MATYJASZCZYK-ŁOBODA: *Prosty język jako narzędzie do adaptacji tekstów na potrzeby nauczania...*, s. 192.

⁹ Wzór ma następującą postać: $I_{L_m + L_o}$, gdzie:

– I indeks (wskaźnik) czytelności (komunikatywności, zrozumiałości) tekstu.

– L_m średnia liczba wyrazów w zdaniu, czyli przeciętna długość zdania, obliczona na podstawie próby losowej zawierającej 200 wypowiedzi (od kropki do kropki lub innego znaku interpunkcyjnego).

– L_o liczba wyrazów dłuższych ponad przeciętność (dla polszczyzny – dłuższe niż ośmioliterowe).

L_o oblicza się z próby losowej obejmującej 2000 wyrazów, ale podaje średnią na każde 100. Por. B. SIGURD: *Struktura języka...*, s. 158.

¹⁰ Por. K. GAŚIOREK: *Czytelność podręczników szkolnych...*; EADEM: *Komunikatywność (czytelność) podręczników literatury...*; EADEM: *Wskaźnik czytelności podręczników dla klas I–III szkoły podstawowej w ujęciu diachronicznym*. W: *Podręczniki do kształcenia polonistycznego w zreformowanej szkole...*, s. 97–108; A. OKWIECIŃSKA: *Wskaźniki czytelności podręczników dla szkół ponadpodstawowych a wskaźniki czytelności wypowiedzi uczniowskich na tle porównawczym*. W: *Podręczniki do kształcenia polonistycznego w zreformowanej szkole...*, s. 109–127; J. ILUK: *Wpływ czytelności tekstów edukacyjnych na efektywność nauczania w warunkach szkolnych*. „Kształcenie Językowe” 2012, nr 10, s. 73–89; A. ŁOBOS: *Czytelność tekstu w wybranych podręcznikach do nauczania muzyki w szkole podstawowej*. W: *Odmiany polszczyzny w szkole. Teoria i praktyka*. Red. H. SYNOWIEC przy współpracy M. KUBAREK. Katowice 2013, s. 202–219.

¹¹ Na przykład zgodnie ze skalą B. Sigurda wskaźniki czytelności podręczników szkolnych dla uczniów szkół ponadpodstawowych powinny się znajdować na poziomie od 39 do 45 lub nieznacznie powyżej (o około 2–3 jednostki), przy założeniu, że uczeń będzie pracował z podręcznikiem pod kierunkiem nauczyciela, który na bieżąco wyjaśni wszystkie wątpliwości. Por. K. GAŚIOREK, D. KRZYŻYK, H. SYNOWIEC: *Funkcje i struktura oraz język podręczników do kształcenia zawodowego. Przewodnik dla autorów i wydawców*. Warszawa 2010, s. 47, 50.

przeprowadzone w pierwszej dekadzie XXI wieku (tj. po reformie oświaty w roku 1999) ujawniły, że autorzy książek szkolnych bardziej niż przed kilkunastu laty dostosowywali język przekazu do odbiorców, nie zaniżając jednak – co słuszne – indeksu czytelności tekstów do poziomu językowego młodzieży. Zbyt niski wskaźnik komunikatywności podręczników byłby bowiem niekorzystny dla rozwoju intelektualnego i językowego uczniów, chociaż osobom o przeciętnych zdolnościach i umiejętnościach ułatwiłby percepcję treści. Wskaźnik komunikatywności tekstu, będący formalnym kryterium oceny dostosowania podręczników do możliwości percepcyjnej odbiorców, nie uwzględnia jednak faktu, że uczniowie wewnątrz tej samej grupy wiekowej są zróżnicowani pod względem umiejętności komunikacyjnojęzykowych¹².

Do oceny wskaźnika czytelności tekstu podręczników stosowano również tzw. współczynnik mglistości Roberta Gunninga, uznawany przez niektórych badaczy za najprostsze narzędzie do analizy jasności tekstu¹³, toteż polecano go autorom i wydawcom podręczników oraz recenzentom książek szkolnych jako narzędzie do oceniania ich zrozumiałości, ponadto wykorzystywano go w badaniach czytelności podręczników do nauczania języka polskiego jako obcego i do oceny zrozumiałości tekstów naukowych¹⁴.

¹² A. OKWIECIŃSKA: *Wskaźniki czytelności podręczników dla szkół ponadpodstawowych...*, s. 109–127.

¹³ Indeks mglistości tekstu Gunninga (nazywany indeksem FOG) odwołuje się do założenia, że łatwiejsze w zrozumieniu są krótkie wyrazy i zdania niż te długie, bardziej rozbudowane. Według R. Gunninga, trudne słowa to takie, które zawierają więcej niż trzy sylaby (dane dla języka angielskiego). Dla języka polskiego za trudne uznaje się wyrazy minimum czterosylabowe (w ich formie podstawowej). Analiza czytelności tekstu przy użyciu wzoru Gunninga przebiega w następujący sposób:

1. Wybieramy tekst liczący przynajmniej 100 słów. Liczymy zdania. Dzielimy liczbę wszystkich słów występujących w tekście (N) przez liczbę zdań (Nz). Otrzymujemy w ten sposób informację o średniej długości zdania (Lz). Liczymy wyrazy zawierające 4 lub więcej sylab. Bierzemy przy tym pod uwagę formy podstawowe wyrazów – mianownik dla rzeczowników, przymiotników; bezokolicznik dla czasowników; nie uwzględniamy nazw własnych, spójników. 2. Dzielimy tę liczbę przez liczbę słów w tekście i wynik zapisujemy w procentach. Przykładowo: 15 długich słów podzielonych przez 100 słów daje 15% trudnych słów. 3. Żeby obliczyć współczynnik mglistości, do średniej długości zdania dodajemy procent trudnych słów i mnożymy wynik przez 0,4.

$0,4 \times [(liczba\ słów : liczba\ zdań) + 100 \times (liczba\ słów\ trudnych : liczba\ wszystkich\ słów)]$

Uzyskany wynik należy interpretować jako liczbę lat nauki, które są niezbędne, aby zrozumieć dany tekst. Idealny stopień mglistości tekstu według wskaźnika Gunninga to 7 lub 8. Wyniki powyżej 12 oznaczają, że tekst jest trudny do zrozumienia dla przeciętnych użytkowników języka.

Zob. E. NOWAK: *Przegląd wybranych metod i narzędzi badań podręczników*. „Pedagogika Pracy” 1989, nr 15, s. 31; *Jasnopis, czyli mierzenie zrozumiałości ...*, s. 14–15.

¹⁴ A. SERETNY: *Wskaźnik czytelności tekstu jako pomoc w określaniu stopnia jego trudności*. „LingVaria” 2006, nr 2, s. 87–98; M. DAKOWSKA: *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*. Warszawa 2001; P. NOWAK: *Wybrane problemy efektywności polskich czasopism naukowych z dziedziny humanistyki*. Poznań 2000; por. też: K. GĄSIOREK, D. KRZYŻYK, H. SYNOWIEC: *Funkcje i struktura oraz język podręczników...*, s. 56–57.

Współcześnie, w związku z rozwojem technologii informatycznych, pojawiły się nowe narzędzia pozwalające obliczać komunikatywność różnych tekstów, w tym podręczników szkolnych. Badania nad mierzeniem stopnia trudności tekstu podjął m.in. zespół pod kierunkiem Włodzimierza Gruszczyńskiego. Efektem pracy zespołu jest aplikacja Jasnopis¹⁵, umożliwiająca „obliczenie wskaźników czytelności danego tekstu i ustalenie tych jego cech, które odpowiadają za zbyt duży stopień niezrozumiałości”¹⁶. Korzystając z programu, można wyliczyć wskaźnik mglistości Gunninga (według form hasłowych, tekstowych i hasłowych rzadkich) oraz indeks Pisarka (według form hasłowych, tekstowych i hasłowych trudnych dla oryginalnego wzoru nieliniowego oraz dla wersji liniowej wzoru), a także pozyskać dane statystyczne. Program oblicza bowiem m.in. średnią długość użytych w analizowanym tekście słów, zdań i akapitów, ustala procent rzeczowników, czasowników i przymiotników oraz procent trudnych rzeczowników, czasowników i przymiotników (na podstawie listy frekwencyjnej i prawdopodobieństwa subiektywnego), określa stosunek rzeczowników do czasowników, oblicza procent słów trudnych i słów trudnych mniej znanych, sprawdza długość tzw. łańcuchów dopełniaczy, oblicza procent imiesłów¹⁷. Aplikacja zaznacza także w analizowanym tekście potencjalnie trudne wyrazy, zbyt długie zdania, najtrudniejsze akapity¹⁸.

Po zakończeniu analizy tekstu użytkownik aplikacji otrzymuje wyniki, między innymi informację o klasie trudności tekstu. Skala trudności tekstów jest siedmio-stopniowa, por. tabela 1. Poszczególne stopnie (klasy) zostały wyodrębnione ze względu na liczbę lat edukacji odbiorcy analizowanego tekstu, np. teksty ocenione jako najłatwiejsze powinny być zrozumiałe (komunikatywne) dla osoby, która ukończyła klasy I–III szkoły podstawowej (pierwszy etap edukacyjny)¹⁹.

Narzędzie jest łatwe w obsłudze, szybko podaje wyniki analiz. Kryteria kwalifikowania analizowanego tekstu na poszczególne poziomy trudności są w zasadzie klarowne, a opisy wyników – przedstawione w sposób prosty. Dlatego dzisiaj zarówno autorzy podręczników, jak i rzeczoznawcy oceniający podręcznik pod względem językowym, a także nauczyciele mogą, korzystając z Jasnopisu, obiektywnie i bez większego wysiłku określić zrozumiałość tekstów adresowanych do uczniów z poszczególnych etapów edukacyjnych. Trzeba jednak wziąć pod uwagę fakt, że poziom językowy współczesnych uczniów znacznie się obniżył (wskazana w Jasnopisie liczba lat nauki umożliwiająca zrozumienie tekstu wydaje się zatem zaniżona)²⁰.

¹⁵ Por. *Jasnopis*. <https://www.jasnopis.pl/> [data dostępu: 1.08.2022].

¹⁶ *Jasnopis, czyli mierzenie zrozumiałości...*, s. 14–15.

¹⁷ *Jasnopis*. <https://www.jasnopis.pl/> [data dostępu: 1.08.2022].

¹⁸ IBIDEM.

¹⁹ IBIDEM.

²⁰ Mają na to wpływ m.in. uwarunkowania kulturowo-cywilizacyjne (zmierzch kultury pisma, ekspansja kultury obrazu, minimalizm formalnojęzykowy tekstów elektronicznych: skrótość, eliptyczność, nieoficjalność, bezwiednie przenoszona przez młodzież do wypowiedzi). Por. H. SYNOWIEC: *Stan polszczyzny uczniów na tle przemian kulturowych i cywilizacyjnych*. W: *Język polski jako narzędzie komunikacji we współczesnym świecie*. Red. J. MAZUR

Tabela 1. Klasy trudności tekstu w aplikacji Jasnopis

Klasa	Opisowe etykiety	Orientacyjnie wymagane wykształcenie odbiorcy
1	Tekst dziecinnie łatwy	Klasy 1–3 szkoły podstawowej
2	Tekst bardzo łatwy	Klasy 4–6 szkoły podstawowej
3	Tekst łatwy, zrozumiały dla przeciętnego Polaka	Gimnazjum ²¹
4	Tekst nieco trudniejszy, zrozumiały dla osób z wykształceniem średnim lub mających duże doświadczenie życiowe	Liceum
5	Tekst trudniejszy, zrozumiały dla ludzi wykształconych	Studia licencjackie / inżynierskie
6	Tekst trudny w odbiorze dla przeciętnego Polaka	Studia magisterskie
7	Tekst bardzo skomplikowany, fachowy, którego zrozumienie może wymagać wiedzy specjalistycznej	Doktorat lub specjalizacja w dziedzinie, której dotyczy tekst

Źródło: Jasnopis. <https://www.jasnopis.pl/#> [data dostępu: 20.06.2022].

Z naszych obserwacji wynika, że w używanych obecnie podręcznikach do różnych przedmiotów nierzadkie są skomplikowane struktury leksykalne i syntaktyczne, np. trudne fonetycznie i długie nazwy, terminy wielowyrazowe i inne rzeczowniki abstrakcyjne. Autorzy włączają do tekstu wyrazy i połączenia powszechnie słabo przyswojone. W składni tekstów podręcznikowych występują zbyt rozbudowane konstrukcje: zdania, które liczą 20 i więcej wyrazów, wypowiedzenia wielokrotnie złożone (które mają więcej niż trzy zdania składowe), wypowiedzenia wtrącone, przydawki wyrażone imiesłowami przymiotnikowymi. Wprawdzie konstrukcje te pozwalają znacznie skondensować treść wypowiedzi odautorskiej, ale

i M. RZESZUTKO-IWAN. Lublin 2007, s. 105–114; K. OZÓG: *Nowe czasy – nowy język polski*. „Sofia” 2008, nr 8, s. 321–328; D. KRZYŻYK, H. SYNOWIEC: *O niektórych błędach i trudnościach składniowych w pisemnych wypowiedziach licealistów*. W: *Kształtowanie się wzorów i wzorców językowych*. Red. A. PIOTROWICZ, K. SKIBSKI, M. SZCZYSEK. Poznań 2009, s. 119–132; D. KRZYŻYK: *Umiejętności tekstotwórcze i językowe uczniów w pisemnych pracach maturalnych*. W: *Kształcenie językowe w dobie kultury masowej polisensorycznej*. Red. U. KOPEĆ, Z. SIBIGA. Rzeszów 2010, s. 149–163; K. OZÓG: *Polszczyzna przełomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*. Rzeszów 2007; A. SKUDRZYK: *Czy zmierzch kultury pisma? O synestezji i analfabetyzmie funkcjonalnym*. Katowice 2005; K. OZÓG: *Współczesna polszczyzna a postmodernizm. Zachowania językowe młodzieży*. „Kwartalnik Edukacyjny” 2012, nr 4, s. 14–22; D. KRZYŻYK: *Kompetencje tekstotwórcze absolwentów szkół ponadgimnazjalnych (na podstawie analizy rozprawek maturalnych)*. „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” 2017, t. 27, s. 163–192.

²¹ W przywołanej tabeli należy zaktualizować opis – dostosować go do obecnej struktury systemu oświaty w Polsce. Dawne gimnazjum odpowiada klasom VII–VIII szkoły podstawowej i I klasie szkoły ponadpodstawowej.

niekorzystnie oddziałują na odbiór tekstu przez uczniów, a nawet czynią tekst niezrozumiałym.

O klarowności wypowiedzi zamieszczonych w podręcznikach decydują, oprócz czynników leksykalno-gramatycznych, także cechy typograficzne tekstu (np. wielkość i krój czcionki²², stosowanie wyróżnień, zbyt dużo tekstu i zbyt mało światła między wierszami na jednej stronie). Uchybienia w tym zakresie są widoczne zwłaszcza w podręcznikach do matematyki i chemii. Do osłabienia czytelności tekstu prowadzą również błędy w zakresie spójności wypowiedzi oraz zakłócenia w organizacji i kompozycji tekstu, np. niewłaściwie wydzielone akapity, brak śródtytułów lub śródtytuły, które nieprecyzyjnie informują o zawartości nazywanego segmentu tekstu, brak streszczeń i / lub podsumowań rozdziałów. Zdarza się, że na odbiór podręcznikowego tekstu negatywnie wpływają nietrafnie dobrane elementy ikonograficzne: ilustracje, rysunki, reprodukcje, zdjęcia, ikonografiki, schematy, wykresy²³.

Przykładowo sprawdzimy, jak komunikatywność fragmentów podręczników do języka polskiego dla uczniów klas pierwszych i drugich szkół ponadpodstawowych oceni Jasnopis²⁴. Do badania wybrałyśmy trzy teksty: przykład analizy i interpretacji (trudnego dla uczniów utworu Henryka Rzewuskiego „Pamiętki Soplicy”), jeden segment zadaniowy (zadania do lektury „Pamiętki Soplicy”) oraz fragment tekstu informacyjnego na temat romantyzmu.

Teksty informacyjne dominują w większości podręczników. To za ich pośrednictwem jest przekazywana dzieciom i młodzieży wiedza przedmiotowa, mają one też wpływ na kształcone uczniowskie umiejętności i postawy. Muszą więc być napisane w taki sposób, by mógł je zrozumieć i bez trudu wykorzystać przeciętny uczeń z określonego poziomu edukacyjnego

Opracowany w podręczniku dla klasy drugiej liceum i technikum temat dotyczący romantycznej wizji świata wymaga między innymi zaznajomienia uczniów z kilkoma terminami, które muszą zostać objaśnione w tekście odautorskim. To właśnie one stały się kluczowymi słowami organizującymi cały wywód, por.

²² Autorzy i redaktorzy podręczników nadużywają niekiedy pogrubień; bywa, że zapisują tekst małym fontem (najmniejszy akceptowalny rozmiar to 11 pkt), umieszczają na jednej stronie zbyt wiele tekstu i materiałów ikonograficznych (tego typu organizacja stron bardzo często jest stosowana w podręcznikach do nauki języków obcych). Por. O. MATYJASZCZYK-ŁOBODA: *Prosty język jako narzędzie do adaptacji tekstów na potrzeby nauczania...*, s. 195.

²³ Czynniki utrudniające rozumienie tekstów zostały podzielone na pięć kategorii (aspektów): aspekt leksykalny (dobór słownictwa), aspekt składniowy (budowa zdań), aspekt kognitywny (organizacja treści), aspekt kompozycyjny (segmentacja tekstu) i aspekt wizualny (warstwa typograficzna i layout tekstu). Por. T. PIEKOT, M. MAZIARZ: *Styl „plain language” i przystępność języka publicznego jako nowy kierunek w polskiej polityce językowej*. „Język a Kultura” 2014, t. 24, s. 307–324; T. PIEKOT, G. ZARZECZNY, E. MOROŃ: *Standard „plain language” w polskiej sferze publicznej*. W: *Lingwistyka kryminalistyczna. Teoria i praktyka*. Red. M. ZAŚKO-ZIELIŃSKA, K. KREDENS. Wrocław 2019, s. 197–214; por. też: O. MATYJASZCZYK-ŁOBODA: *Prosty język jako narzędzie do adaptacji tekstów na potrzeby nauczania...*, s. 194–196;

²⁴ Wybrałyśmy darmową wersję aplikacji. Korzystając z niej, można analizować teksty do 3600 znaków, dlatego nie przedstawiamy analiz całych tekstów zaproponowanych w podręcznikach.

ROMANTYCZNA WIZJA ŚWIATA

IRRAZJONALIZM

Pod koniec XVIII w. nastąpił kryzys oświeceniowej wiary w rozum, naukę oraz prawdy obiektywne, niezmiennie, tłumaczące całą rzeczywistość. Romantycy poszukiwali nowych dróg poznania. Doceniali przede wszystkim to, co irracjonalne – ukryte, tajemnicze, a niekiedy budzące odrazę i strach. Tam, gdzie ludzie oświecenia dostrzegali przesady lub majaczenia chorego umysłu – w ludowych baśniach, natchnionych wizjach religijnych, a nawet rojenia szaleńców – oni widzieli głębokie prawdy o świecie. Człowiek był przez nich postrzegany jako istota pełna sprzeczności, która często poddaje się emocjom wbrew rozumowi.

INDYWIDUALIZM

Już u progu romantyzmu dawne poglądy podkreślające związek jednostki ze społeczeństwem z astąpiono koncepcjami kładącymi nacisk na indywidualizm. Wybitną osobę uznano za równie wartościową, jak zbiorowość, a w tym co pojedyncze, subiektywne, zaczęto dostrzegać źródło uniwersalnych prawd. Obdarzonego geniuszem myśliciela czy poetę romantycy traktowali jak odkrywcę sekretów natury i historii, a także proroka przyszłych wydarzeń. Obiektem kultu stał się m.in. poeta George Gordon Byron [dżordż bajron], który poparł walkę Grecji o niepodległość i przyłączył się do powstania przeciwko Turkom. Śmierć w obleżonej twierdzy Missolongi utrwaliła jego obraz jako romantycznego buntownika, który własnym życiem potwierdził przywiązanie do idei wolności ludów.

BUNT MŁODYCH

Szczególną rolę w kulturze romantyzm przyznał młodości i właśnie młodym wyznaczył misję odrzucenia świata. Było to coś wcześniej niespotykanego. W poprzednich epokach wysoko ceniono mądrość i doświadczenie, które uznawano za cechy wieku dojrzałego. Konflikt między pokoleniami jako coś złego, niesprzyjającego rozwojowi. Romantycy pierwsi przeciwstawili „młodych” i ich poprzednikom – „starym”. Młodzież zyskała świadomość swojej historycznej roli i mogła wystąpić z własnym programem ideowym oraz estetycznym. Za prawo, a nawet obowiązek, młodzi uznali bunt przeciwko skostniałym strukturom społecznym, a także użytych konwencji obyczajowym i artystycznym. Chętnie angażowali się w ruchy rewolucyjne i niepodległościowe.

LUDOWOŚĆ

Wierzenia, obyczaje i twórczość ludu były bliskie pokoleniu romantyków, gdyż odwoływały się do zgodnej z ich światopoglądem wizji świata. Przesycone fantastyką i cudownością opowieści gminu zawierały – ich zdaniem – wiedzę o ukrytych, ponadnaturalnych siłach wpływających na świat widzialny. W związku z tym coraz liczniejsi miłośnicy folkloru poświęcali się badaniu ludowych pieśni i legend, których poszukiwanie i spisywanie miało dla romantyków dwojakie znaczenie. Po pierwsze, wzbogacało wiedzę o rodzimej historii i tradycji, przez co dostarczało wzorów twórczości literatury narodowej. Po drugie, umożliwiało wyzwolenie wyobraźni w konwencji klasycyzmu. Romantycy często wykorzystywali wątki sensacyjne i baśniowe zaczerpnięte z gminnych podań, które wprowadzali do różnych form literackich, np. ballady, dramatu.

Rys. 1. Fragment tekstu informacyjnego „Romantyczna wizja świata” w aplikacji w aplikacji Jasnopis. Zapis oryginalny. <https://www.jasnopis.pl/> [data dostępu: 10.08.2022]

Uzyskany wynik potwierdził nasze wcześniejsze obserwacje, por.

Klasa trudności tekstu²⁵:

5/7

Tekst trudniejszy, zrozumiały dla ludzi wykształconych

LEGENDA

Aa Fragment wyraźnie trudniejszy od reszty tekstu

²⁵ Dane z aplikacji Jasnopis. <https://www.jasnopis.pl/> [data dostępu: 10.08.2022].

Aa Fragment trudniejszy od reszty tekstu

Aa Bardzo długie zdanie

Aa Trudne słowo wymagające zmiany

Wskaźniki mglistości:

- FOG: Formy hasłowe: **9,87**
- FOG: Formy tekstowe: **13,66**
- FOG: Rzadkie hasłowe: **6,5**

Indeks Pisarka:

- L-Pisarek: Formy hasłowe: **9,14**
- L-Pisarek: Formy tekstowe: **12,3**
- L-Pisarek: Rzadkie hasłowe: **6,42**
- NL-Pisarek: Formy hasłowe: **8,66**
- NL-Pisarek: Formy tekstowe: **12,29**
- NL-Pisarek: Rzadkie hasłowe: **6,74**

Tekst w liczbach:

- Liczba akapitów: **9**
- Liczba zdań: **29**
- Liczba słów: **380**
- Liczba słów trudnych: **12**

Średnie długości jednostek tekstu:

- Średnia długość słowa [sylaby]: **2,39**
- Średnia długość zdania [słowa]: **13,1**
- Średnia długość akapitu [słowa]: **42,2**

Tekst w procentach:

- Procent słów trudnych: **3%**
- Procent rzeczowników: **42%**
- Procent rzeczowników trudnych: **4%**
- Procent czasowników: **10%**
- Procent czasowników trudnych: **1%**
- Procent przymiotników: **21%**
- Procent przymiotników trudnych: **6%**

Inne:

- Stosunek rzeczowników do czasowników: **4,1**
- Procent słów z prefiksem „nie”: **1,1%**
- Procent imiesłów: **3,4%**
- Procent gerundiów: **1,1%**
- Procent rzeczowników kończących się na 'ość': **1,6%**
- Procent czasowników w formie bezosobowej: **1,3%**
- Procent rzeczowników w dopełniaczu: **12,6%**
- Średnia długość łańcuchów dopełniaczowych: **2,1**
- Procent słów długich: **11,3%**
- Procent słów długich (mniej znanych): **7,1%**

Tekst na temat romantycznej wizji świata został zakwalifikowany przez program do 5. klasy tekstów. Jest to zatem tekst dość trudny, zrozumiały dla odbiorców nieco starszych, z większym doświadczeniem niż uczniowie drugiej klasy szkoły ponadpodstawowej (por. tabela 1). Wskaźnik mglistości wynosi dla form hasłowych²⁶ – 9,87, dla form tekstowych²⁷ – 12,3, dla form rzadkich²⁸ – 6,5. Ze względu na potencjalnych odbiorców tekstu nie są to wartości wysokie. Pojawiają się wprawdzie w przekazie odautorskim słowa trudniejsze (przede wszystkim są to terminy, z których nie można jednak zrezygnować), ale ich odsetek jest niewielki (3%; 12 słów na 380), tekst nie jest skomplikowany leksykalnie. To zatem nie nagromadzenie słownictwa specjalistycznego decyduje o podwyższonym wskaźniku trudności tekstu.

Jasnopis ocenił wypowiedź o romantycznej wizji świata jako trudniejszą, zrozumiałą dla ludzi wykształconych (5. klasa trudności) przede wszystkim ze względu na jej ukształtowanie składniowe. W siedmiu partiach wypowiedzi pojawiają się bardzo długie zdania (10 zdań na 29; zob. na s. 42 fragmenty na szarym tle). Dwa segmenty tekstu (o ludowości i indywidualizmie; w aplikacji zaznaczone pomarańczową czcionką) program uznał za trudniejsze. Wydaje się zatem, że niektórzy odbiorcy (uczniowie drugiej klasy szkoły ponadpodstawowej) mogą mieć kłopoty ze zrozumieniem przekazywanych wiadomości i na przykład w trakcie czytania pomijać trudniejsze fragmenty, koncentrować się na wyrwanych z kontekstu kilku informacjach, które nie będą ze sobą spójne i nie dadzą pełnego obrazu treści. Nieprzeczytanie odautorskiej wypowiedzi w całości również utrudni pełne jej zrozumienie, co więcej – tego materiału uczeń nie będzie umiał wykorzystać w sposób twórczy, działania z nim związane nie pogłębią jego wiedzy i umiejętności. By zapobiec takiej sytuacji, praca ucznia z tekstem powinna się odbywać przy wsparciu nauczyciela, który między innymi wyjaśni trudniejsze fragmenty, opatrzy je komentarzem, odpowie na uczniowskie pytania i wątpliwości.

W podręczniku do języka polskiego segmenty poświęcone analizie i interpretacji utworów powinny być przygotowane ze szczególną starannością, napisane w sposób jasny, prosty i klarowny. Uczeń, prowadzony krok po kroku, kształci lub doskonali swoje umiejętności pracy z tekstami reprezentującymi różne gatunki literackie i jednocześnie zdobywa wiedzę na temat utworów, których odautorski komentarz dotyczy.

To do tego typu podręcznikowych tekstów będą się uczniowie odwoływać przy samodzielnych próbach odczytywania (opracowywania) utworów. Mają one bowiem charakter instruktażowy (warsztatowy), są wzorem, który w przyszłości będzie organizował indywidualną pracę uczniów. Modelowe analizy i interpretacje

²⁶ Indeks FOG wyliczony przy założeniu, że wyrazy trudne to te, których formy hasłowe mają cztery sylaby lub więcej.

²⁷ Indeks FOG wyliczony przy założeniu, że wyrazy trudne to te, których formy znalezione w tekście mają cztery sylaby lub więcej.

²⁸ Indeks FOG wyliczony przy założeniu, że wyrazy trudne to te, które nie są powszechnie znane, a ich formy hasłowe mają cztery sylaby lub więcej.

w podręczniku szkolnym muszą być zatem – podkreślmy raz jeszcze – dostosowane do kompetencji poznawczych i językowych odbiorców. Zdarza się jednak, że są dla uczniów zbyt trudne, por.

GAWĘDOWA NARRACJA

Pamiętki Soplicy wyrastają z tradycji gawędziarskiej, stanowiącej ważny czynnik kształtujący kulturę szlacheckiej codzienności drugiej połowy XVIII w. Obraz świata przeciętnego szlachcica kształtowały bowiem nie książki, których w ziemiańskim dworku było niewiele, ale rozmowy z sąsiadami i wysłuchiwanie opowieści, a więc nie słowo pisane, lecz mówione. W Pamiętkach Soplicy znajdujemy charakterystyczne cechy gawędowej narracji. Mamy w niej do czynienia z luźną kompozycją, którą nie rządzą zasady chronologii czy logicznego wynikańia, lecz dość przypadkowe skojarzenia, np. wzmianka o panu Azulewiczu wprowadza wątek wspólnej wyprawy do emira Jussufa, co narratorowi przywołuje na myśl otrzymaną wówczas w podarunku szablę i próby odczynienia ewentualnych przysięg od niej złych uroków. Wszystkie te dygresje nie mają żadnego związku z głównym tematem. W gawędzie narrator wydaje się głośno myśleć, chwilami odbiega od głównego wątku opowieści i ponownie do niego powraca. Tym, co w dużym stopniu decyduje o jej kształcie, jest podobna wiedza o świecie i identyczny system wartości, które łączy opowiadającego z jego audytorium. Soplica drobiazgowo opisuje ważne dla przeciętnego szlachcica kwestie, takie jak debaty na sejmikach, sąsiedzkie spory, służba na dworach magnackich, a także wydarzenia związane z konfederacją barską, która jest traktowana jako najważniejszy historyczny fakt w opisywanej epoce. Kreśli też barwne sylwetki szlacheckich oryginałów. Awanturników, słynnych rycerzy i dowódców, zwracając szczególną uwagę na ich rodzinne koneksje, przypominając popularne przydomki czy charakterystyczne powiedzenia wprowadzanych na scenę postaci. Gdy jednak porusza tematy wielkiej polityki, wymagające przyjęcia szerszej perspektywy, wygłasza naiwne sądy i posługuje się stereotypami. Taki właśnie, ograniczony do własnego kręgu towarzyskiego i kulturowego ogląd świata mają też jego czytelnicy.

WIZERUNEK „BRACI SZLACHTY” – MIĘDZY REALIZMEM A IDEALIZACJĄ

Utwór Rzewuskiego zachwylił XIX-wiecznych czytelników przede wszystkim barwnym obrazem szlacheckich obyczajów i tradycji. Obraz ten jest niezwykły, gdyż tworzony niejako od wewnątrz, przedstawiany z punktu widzenia obserwatora, który sam należy do „braci szlachty”, podziela ich przekonania, opinie, przesady i sympatie. To niweluje dystans i sprawia, że prowadzony przez narratora czytelnik może wkroczyć w sam środek sarmackiego świata, obejrzeć go z bliska, niemal posmakować. Ma jednak także inne konsekwencje – nawet najbardziej ekstrawaganckie lub odbiegające od norm moralnych poczynania bohaterów są tu traktowane z pobłażliwością, jeśli tylko nie naruszają zasad zapewniających spójność i trwałość szlacheckiej wspólnoty.

ROMANTYCZNA APOTEOZA SARMATYZMU

Rzewuski wykreował w Pamiętkach Soplicy postać narratora, za którego pośrednictwem czytelnik może obcować z tym, co minione – nie tylko z wydarzeniami i postaciami historycznymi, lecz także, z moze przede wszystkim, z mentalnością ludzi i wizją Rzeczypospolitej szlacheckiej drugiej połowy XVIII w. Zdaniem Mickiewicza i innych romantyków, którzy z takim entuzjazmem przyjęli Pamiętki Soplicy, w tej cudownie ożywionej przeszłości kryła się prawdziwa poezja. W gawędach Rzewuskiego sarmacki świat został poetycznie m.in. dzięki temu, że istniał już tylko w pamięci i marzeniu. Ta romantyczna wizja sarmatyzmu objawiała się za pośrednictwem szlacheckiego prostaczka, którego nawiązane przemyślenia dotyczące stosunku Polaków do tradycji narodowej mają walor prawdy serca, nie rozumu.

Rys. 2. Analiza i interpretacja utworu „Pamiętki Soplicy” w aplikacji Jasnopis. Zapis oryginalny. <https://www.jasnopis.pl/> [data dostępu: 10.08.2022]

Klasa trudności tekstu:

5/7

Tekst trudniejszy, zrozumiały dla ludzi wykształconych

LEGENDA

Aa Fragment wyraźnie trudniejszy od reszty tekstu

Aa Fragment trudniejszy od reszty tekstu

Aa Bardzo długie zdanie

Aa Trudne słowo wymagające zmiany

Wskaźniki mglistości:

- FOG: Formy hasłowe: **12,49**
- FOG: Formy tekstowe: **16,19**
- FOG: Rzadkie hasłowe: **9,9**

Indeks Pisarka:

- L-Pisarek: Formy hasłowe: **11,19**
- L-Pisarek: Formy tekstowe: **14,14**
- L-Pisarek: Rzadkie hasłowe: **9,25**
- NL-Pisarek: Formy hasłowe: **11,56**
- NL-Pisarek: Formy tekstowe: **13,97**
- NL-Pisarek: Rzadkie hasłowe: **10,7**

Tekst w liczbach:

- Liczba akapitów: **6**
- Liczba zdań: **22**
- Liczba słów: **464**
- Liczba słów trudnych: **17**
- Średnie długości jednostek tekstu:
- Średnia długość słowa [sylaby]: **2,35**
- Średnia długość zdania [słowa]: **21,1**
- Średnia długość akapitu [słowa]: **77,3**

Tekst w procentach:

- Procent słów trudnych: **4%**
- Procent rzeczowników: **38%**
- Procent rzeczowników trudnych: **4%**
- Procent czasowników: **10%**
- Procent czasowników trudnych: **1%**
- Procent przymiotników: **23%**
- Procent przymiotników trudnych: **4%**

Inne:

- Stosunek rzeczowników do czasowników: **3,89**
- Procent słów z prefiksem "nie": **0,9%**
- Procent imiesłówów: **4,3%**
- Procent gerundiów: **1,3%**
- Procent rzeczowników kończących się na 'ość': **0,4%**
- Procent czasowników w formie bezosobowej: **0%**

- Procent rzeczowników w dopełniaczu: **15,1%**
- Średnia długość łańcuchów dopełniaczowych: **2,1**
- Procent słów długich: **9,5%**
- Procent słów długich (mniej znanych): **6,7%**

Ważnym komponentem każdego podręcznika są zadania dydaktyczne. Dzięki nim uczeń utrwała wiedzę, zdobywa wprawę w wykonywaniu różnych czynności, doskonali sprawność językową i umiejętności przedmiotowe, nabywa coraz wyższej biegłości w działaniach intelektualnych i praktycznych. Od poprawności, dokładności formułowania pytań i poleceń, od ich czytelności zależy wykonanie zadania przez ucznia (por. rozdział *Zadania dydaktyczne*). Polecenia, pytania niekomunikatywne nie tylko mają wpływ na jakość pracy ucznia, ale mogą też skutecznie zniechęcić go do podejmowania wysiłku intelektualnego, do samodzielnej pracy z podręcznikiem w domu. Konieczne jest zatem, by autorzy i rzeczoznawcy zwracali uwagę zarówno na komunikatywność segmentu informacyjnego, jak i segmentu zadaniowego, por.

PO PRZECYTANIU

1. Na podstawie zamieszczonego fragmentu Pamiątek Soplicy omów gatunkowe cechy gawędy. Podaj odpowiednie cytaty. Przytocz zdania, w których wprost ujawnia się postać narratora, Jaka funkcję one pełnią?
2. Omów stosunek bohaterów Pana Azulewicza do francuskiej kultury i literatury. Z czego o on wynika?
3. Jaka funkcję w gawędzie pełni humor? Znajdź w tekście fragmenty żartobliwe i omów ich znaczenie.
4. Dlaczego – według Ciebie – Pamiątki Soplicy zostały entuzjastycznie przyjęte przez romantyków? Wykaż na podstawie analizy gawędy Pana Azulewicz, że wykreowana przez Rzewuskiego wizja sarmackiego świata polskiej szlachty ma cechy romantyczne.
5. Porównaj obraz polskiej szlachty ukazany w Pamiątkach Jana Chryzostoma Paska, Pamiątkach Soplicy Henryka Rzewuskiego oraz w Panu Tadeuszu Adama Mickiewicza. Weź pod uwagę m.in. czas powstania utworu, stosunek narratora do opisywanych wydarzeń, cel powstania dzieła i jego przesłanie.
6. Opowieści przekazywane ustnie odgrywają ważną rolę w wielu kulturach, np. w kulturze arabskiej i żydowskiej. Przygotuj na ten temat prezentację. Zwróć uwagę na to, co różni, a co łączy „opowiadaczy historii” z odmiennych kręgów kulturowych.
7. Olga Tokarczuk powiedziała w swoim wykładzie noblowskim, wygłaszanym tradycyjnie przez laureatów Literackiej Nagrody Nobla:

Świat jest tkaniną, którą przędziemy codziennie na wielkich krosnach informacji, dyskusji, filmów, książek, plotek, anegdot. [...] Kiedy zmienia się ta opowieść – zmienia się świat. W tym sensie świat jest stworzony ze słów. To, jak myślimy o świecie, i – co chyba ważniejsze – jak o nim opowiadamy, ma więc olbrzymie znaczenie. Coś, co się wydarza, a nie zostaje opowiedziane, przestaje istnieć i umiera.

Czy zgadzacie się z sądem Olgi Tokarczuk, że świat jest stworzony ze słów? Przedyskuj tujcie o tym w klasie.

Rys. 3. Zadania do utworu „Pamiątki Soplicy” w aplikacji Jasnopis. Zapis oryginalny. <https://www.jasnopis.pl/> [data dostępu: 10.08.2022]

Klasa trudności tekstu:

4 / 7

Tekst nieco trudniejszy, zrozumiały dla osób z wykształceniem średnim lub mających duże doświadczenie życiowe

LEGENDA

Aa Fragment wyraźnie trudniejszy od reszty tekstu

Aa Fragment trudniejszy od reszty tekstu

Aa Bardzo długie zdanie

Aa Trudne słowo wymagające zmiany

Wskaźniki mglistości:

- FOG: Formy hasłowe: **5,97**
- FOG: Formy tekstowe: **8,44**
- FOG: Rzadkie hasłowe: **3,96**

Indeks Pisarka:

- L-Pisarek: Formy hasłowe: **5,56**
- L-Pisarek: Formy tekstowe: **7,15**
- L-Pisarek: Rzadkie hasłowe: **4,22**
- NL-Pisarek: Formy hasłowe: **4,92**
- NL-Pisarek: Formy tekstowe: **6,57**
- NL-Pisarek: Rzadkie hasłowe: **4,14**

Tekst w liczbach:

- Liczba akapitów: **10**
- Liczba zdań: **31**
- Liczba słów: **259**
- Liczba słów trudnych: **4**

Średnie długości jednostek tekstu:

- Średnia długość słowa [sylaby]: **2,17**
- Średnia długość zdania [słowa]: **8,4**
- Średnia długość akapitu [słowa]: **25,9**

Tekst w procentach:

- Procent słów trudnych: **2%**
- Procent rzeczowników: **44%**
- Procent rzeczowników trudnych: **2%**
- Procent czasowników: **13%**
- Procent czasowników trudnych: **1%**
- Procent przymiotników: **14%**
- Procent przymiotników trudnych: **2%**

Inne:

- Stosunek rzeczowników do czasowników: **3,29**
- Procent słów z prefiksem "nie": **0%**
- Procent imiesłów: **4,0%**
- Procent gerundiów: **1,2%**

- Procent rzeczowników kończących się na 'ość': **0%**
- Procent czasowników w formie bezosobowej: **0%**
- Procent rzeczowników w dopełniaczu: **19,8%**
- Średnia długość łańcuchów dopełniaczowych: **2,4**
- Procent słów długich: **5,6%**
- Procent słów długich (mniej znanych): **4,0%**

Podsumujmy: poziom czytelności podręcznika ma istotne znaczenie w procesie nauczania–uczenia się, jest jednym z czynników decydujących o powodzeniu działań dydaktycznych, wpływa też na motywację uczniów. Od komunikatywności książek dla ucznia zależy ich jakość oraz przydatność w praktyce szkolnej. Autorzy i wydawcy, przygotowując podręcznik, powinni weryfikować jego czytelność. Jest to również obowiązek rzeczoznawców językowych. Komunikatywność materiałów dydaktycznych mogą też sprawdzać sami nauczyciele, którzy najlepiej znają możliwości językowe oraz intelektualne swoich uczniów. Wykonanie tego zadania ułatwia wszystkim zainteresowanym aplikacja Jasnopsis. Pozwala ona ocenić stopień trudności tekstu, podaje – jak wykazałyśmy – łatwe do interpretacji wyniki.